

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचे मराठी भाषांतर.)

सरदार इंद्रा सिंग आणि सन्स लिमिटेड.

वि.

आयकर आयुक्त, पश्चिम बंगाल.

[मुख्य न्यायमूर्ती पतंजली शास्त्री , न्यायमूर्ती एस. आर. दास, न्यायमूर्ती विवियन बोस,

न्यायमूर्ती गुलाम हसन आणि न्यायमूर्ती भगवती]

आयकर कायदा (१९२२ चा ११ वा), कलम १० - शेअर्स आणि रोख्यांची मिळकत-विक्री-
कंपनीचे वित्त पुरवठादार आणि प्रवर्तक म्हणून व्यवसाय करत असलेली कंपनी -रोख्यांच्या
विक्रीतून मिळणारे उत्पन्न - मूल्यांकन करण्यायोग्य आहे की नाही -चाचणी

समभाग आणि रोख्यांच्या विक्रीतून उद्धवणाऱ्या अतिरिक्त रकमेचा नफा किंवा नफा म्हणून
मूल्यांकन केले जाऊ शकते की गुंतवणुकी च्या बदलामुळे उदभवलेल्या भांडवलाचा एक भाग
म्हणून -मूल्यांकन केले जाऊ शकते हा प्रश्न आहे, ज्या विक्रीतून अतिरिक्त उत्पन्न होते ती
विक्री करदादात्याचा व्यवसाय चालवण्याशी इतकी जोडलेली होती की नाही सदरवर
अवलंबून आहे की, अतिरिक्त रक्कम म्हणजे व्यवसायाचा नफा आणि नफा आहे असे स्पष्टपणे
म्हटले जाऊ शकते.

रोख्यांमधील व्यवहाराच्या अशा प्रक्रियेमुळे अतिरिक्त रक्कम निर्माण झाली असावी हे

आवश्यक नाही, कारण ती रोख्यांची खरेदी आणि विक्री करण्याचा व्यवसाय चालविण्याइतकी असेल. अशी विक्री व्यवसाय चालू ठेवण्याच्या नेहमीच्या प्रक्रियेत केली गेली असती, किंवा दुसऱ्या शब्दांत, रोख्यांची प्राप्ती ही करपात्र व्यक्तीची मालमत्ता पुढे नेण्यासाठीची एक सामान्य पायरी असेल, तर ती पुरेशी ठरेल.

पंजाब सहकारी बँक लिमिटेड वि आयकर आयुक्त, लाहोर (-६७आय. ए. ४६४) आले.

जेथे वित्तपुरवठादारांचा व्यवसाय चालवणेसाठी आणि समभाग, व्यावसायिक संस्था आणि इतर उपक्रमांची खरेदी, अधिग्रहण आणि विक्री करणे हे कंपनीच्या उद्दिष्टांपैकी एक होते आणि कंपनी इतर कंपन्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात समभाग धारण करत होती आणि आपल्या मालकीची प्राप्ती करत होती आणि नवीन समभाग संपादन करत होती आणि ती इतर कंपन्यांच्या व्यवसायाला वित्तपुरवठा आणि प्रोत्साहन देण्यात गुंतलेली होती:

असे मानले जाते की, गुंतवणुकीची विक्री आणि नवीन गुंतवणूक करणे हे थेट कंपनीच्या व्यवसायाच्या चालण्याशी संबंधित होते आणि समभाग आणि रोख्यांच्या विक्रीद्वारे कंपनीने मिळवलेला नफा आयकरात मूल्यांकन करण्यायोग्य होता.

दिवाणी अपील न्यायाधिकरण: -१९५२ चे दिवाणी अपील क्र. ४०.

कलकत्ता येथील उच्च न्यायालयातील (हॅरीस सी. जे. आणि जे. सिन्हा) यांच्या विशेष अधिकारक्षेत्रात १५ मे, १९५० रोजीच्या निकाल आणि आदेशाच्या विरुद्ध - १९४९च्या आयकर संदर्भ क्रमांक ७ मधील(आयकर) अपील.

अपीलकर्त्यासाठी एन. सी. चॅटर्जी (त्यांच्यासोबत आर. पी. खोसला).

आयकर आयुक्तांसाठी भारताचे सॉलिसिटर जनरल सी. के. डाफ्टरी (त्यांच्यासोबत जी. एन. जोशी).

२३ सप्टेंबर १९५३ न्यायालयाचा न्यायनिर्णय पारीत.

मुख्य न्यायमूर्ती पतंजली शास्त्री - भारतीय आयकर कायदा, १९२२ च्या कलम -६६ अंतर्गत आयकर अपील न्यायाधिकरणाने त्याला पाठवलेल्या प्रश्नाचे उत्तर देणाऱ्या कलकत्ता येथील उच्च न्यायनिर्णय निकालाचे अपील आहे.

अपीलकर्ता ही १९३५ साली भारतीय कंपनी कायद्या अंतर्गत स्थापन केलेली एक खाजगी मर्यादित कंपनी आहे., ज्याची खालील उद्दिष्टे आहेत, जी संघटनेच्या निवेदनात नमूद करण्यात आली आहे:

बँकर्स, भांडवलदार, प्रवर्तक, वित्तपुरवठादार, प्रतिनिधी, कंत्राटदार, व्यापारी, व्यवस्थापक, आयकर व्यवस्थापकीय, प्रतिनिधी, सचिव आणि खजिनदार यांनी सामान्यतः चालवलेला किंवा हाती घेतलेला कोणताही व्यवसाय, व्यवहार, संचालन किंवा काम चालू ठेवणे आणि हाती घेणे.

खरेदी करणे किंवा अन्यथा संपादन करणे आणि विक्री करणे.....साठा, समभाग..... व्यावसायिक संस्था आणि उपक्रम.

कंपनीच्या पैशांची गुंतवणूक आणि व्यवहार करण्यासाठी कंपनीच्या व्यवसायासाठी अशा

रोख्यांवर आणि वेळोवेळी निर्धारित केल्या जाणाऱ्या पद्धतीने त्वरित आवश्यक नसते.

कंपनीचे इतर निगमित कंपन्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात समभाग होते आणि ती आपली काही मालकी मिळवत होती आणि इतर कंपन्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात समभाग विकत घेत होती. मुल्यांकन वर्ष १९३८-३९ च्या परताव्याच्या कंपनीने मागील वर्षात समभाग आणि रोख्याच्या विक्रीचा परिणाम म्हणून रु. ३,२२,२२१/- चा तोटा दाखवला आणि याला तिच्या नफ्याच्या स्पर्धेत व्यवसाय तोटा म्हणून परवानगी देण्यात आली. तथापि, मुल्यांकन वर्ष १९३९-४०, १९४०-४१ आणि १९४१-४२ या वर्षांच्या मूल्यांकनात, कंपनीने असा दावा केला आहे की संबंधित खाते वर्षांमध्ये समान विक्रीमुळे मिळणारी अतिरिक्त रक्कम करपात्र उत्पन्न नाही कारण अशा अतिरिक्त रक्कम केवळ गुंतवणुकीत बदल झाल्यामुळे होते आणि सबब ती भांडवली लाभ होती. आयकर अधिकाऱ्यांनी हा दावा फेटाळला आणि कंपनीच्या समभागांच्या व्यवहाराचा नफा आणि लाभ म्हणून त्या प्रत्येक वर्षातील अतिरिक्त रकमेवर कर लावला. अपील केल्यावर, आयकर अपील न्यायाधिकरणाने मूल्यांकन आदेशांना काही वेगळ्या कारणांवर पुष्टी दिली. कंपनीचा व्यवसाय सुरू झाल्यापासून अशा व्यवहारांचे तपशीलवार विश्लेषण केल्यानंतर न्यायाधिकरण खालील निष्कर्षावर पोहोचले:

" वरील तपशीलांवरून हे स्पष्ट होते की ही कंपनी इतर कंपन्यांच्या व्यवसायाला वित्तपुरवठा आणि प्रोत्साहन देत आली आहे. या उद्देशासाठी, त्याला वेळोवेळी आपली मालकी बदलावी लागली, कंपनीने धारण केलेले बरेच समभाग सट्टेबाजीचे आहेत. ही गुंतवणूक टिकवून ठेवणे आणि वित्तपुरवठा करणे, अनेक कंपन्यांना (व्यवस्थापित किंवा अन्यथा) अपीलकर्ता

कंपनीला कर्ज घेणे ओव्हरड्राफ्ट भर द्यावा लागला. सबब हे स्पष्ट आहे की, अपीलकर्ता कंपनीने त्यांच्या व्यवसायाच्या सामान्य प्रक्रियेत समभाग अधिग्रहित केले होते आणि ते त्याचे व्यापारातील समभाग बनले. या समभागांच्या विक्रीवरील नफा मूलतः कोणत्याही अतिरिक्त निधीच्या गुंतवणुकीच्या विक्रीतून उद्भवत नव्हता. म्हणूनच हे स्पष्ट आहे की गुंतवणुकीची विक्री आणि नवीन गुंतवणूक करणे आणि कंपनीच्या वित्तपुरवठादार म्हणून असलेल्या व्यवसायाशी जोडलेले आहे, कारण गुंतवणूक करणे आणि जेव्हा वित्तपुरवठा आवश्यक असेल तेव्हा त्याच्या मालकीची जाणीव होणे हा कंपनीच्या सामान्य व्यवसायाचा भाग आहे. कंपनीने प्रत्यक्षात वित्तपुरवठादारांचा व्यवसाय चालवला होता हे दाखवण्यासाठी पुरेसे पुरावे आहेत, जे संघटनेच्या निवेदनाच्या कलम ३(१) मध्ये नमूद केलेल्या उद्दिष्टांपैकी एक आहे. संबंधित लेखा वर्षामध्ये कंपनीच्या आर्थिक व्यवहारांशी संबंधित पुरावे, ज्यांचा आम्ही संदर्भ दिला आहे, ते स्पष्टपणे सिद्ध करतात की गुंतवणुकीवरील नफ्याची प्राप्ती थेट वित्तपुरवठादार म्हणून कंपनीचा व्यवसाय चालविण्याशी संबंधित आहे.”

या दृष्टिकोनातून, समभागांच्या व्यवहारातून कंपनीचा लाभ आणि नफा म्हणून नफा करपात्र आहे की नाही हे ठरवणे न्यायाधिकरणाने अनावश्यक मानले.

कंपनीच्या अर्जावर न्यायाधिकरणाने पुढील प्रश्न निर्णयासाठी उच्च न्यायालयाकडे पाठवला:

प्रकरणातील तथ्ये आणि परिस्थितीनुसार, समभाग आणि रोख्यांच्या विक्रीवर कंपनीला मिळालेली अतिरिक्त रक्कम हे करपात्र उत्पन्न आहे का?

न्यायालयाने या प्रश्नाचे संमतीदर्शक उत्तर दिले परंतु कंपनीला या न्यायालयात अपील करण्याची परवानगी दिली.

अशा सर्व प्रकरणांमध्ये लागू होणारे तत्त्व व्यवस्थितपणे निश्चित केले गेले आहे आणि प्रश्न नेहमीच असा असतो की, ज्या विक्रीतून अतिरिक्त उत्पन्न होते, ती कर दात्याचा व्यवसाय चालवण्याशी इतकी जोडलेली होती की, अतिरिक्त रक्कम म्हणजे अशा व्यवसायाचा लाभ आणि नफा आहे असे स्पष्टपणे म्हटले जाऊ शकते. हे आवश्यक नाही की अतिरिक्त रक्कम रोख्यांमधील व्यवहाराच्या अशा पद्धतीचा परिणाम झाला असावा जो स्वतःच रोख्यांची खरेदी आणि विक्री करण्याचा व्यवसाय चालविण्या इतका असेल. असा विक्री व्यवसाय चालू ठेवण्याच्या नेहमीच्या प्रक्रियेत केली गेली असती किंवा पंजाब को-ऑपरेटिव्ह बँक लिमिटेड वि. आयकर आयुक्त, लाहोर मध्ये प्रिव्ही कौन्सिलने वापरलेल्या शब्दांमध्ये जर रोख्यांची प्राप्ती ही करदात्याचा व्यवसाय चालवण्यासाठीची एक सामान्य पायरी असेल, तर ती पुरेशी असेल. जरी हे प्रकरण बँकिंग व्यवसायाच्या मूल्यांकनातून उद्धवले असले, तरी अशा व्यवहारांमुळे उद्धवणारी अतिरिक्त रक्कम ही भांडवली पावती आहे की व्यापारी नफा निर्धारित करण्यासाठी हा एक सामान्य अनुप्रयोग आहे. प्रश्न प्रामुख्याने एक वस्तुस्थिती आहे आणि रेषेच्या दोन्ही बाजूंना पडणारी अनेक प्रकरणे आहेत परंतु तेच तत्त्व स्पष्ट करतात. कंपनीच्या व्यापाराचे स्वरूप आणि मार्ग या संदर्भात आढळलेल्या तथ्यांवर, सध्याचे प्रकरण महसुलाच्या बाजूने आहे यात शंका नाही.

अपील न्यायाधिकरण निष्कर्षपर्यंत पोहोचू शकेल अशी पुरेशी सामग्री आहे या उच्च

न्यायालयाच्या मताशी सहमती दर्शवत, आम्ही खर्चासह अपील फेटाळतो.

याचिका फेटाळण्यात आली.

अपीलकर्त्याचा प्रतिनिधी:एस. सी. बॅनर्जी

प्रतिवादीसाठी प्रतिनिधी:जी. एच. राजाध्यक्ष.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X